

Knižní kultura I

2. Vznik a podoba středověké rukopisné knihy

Jindřich Marek

Quia qui nescit scribere, putat se nullum esse laborem, **tres sunt digiti, qui scribunt, sed totum corpus laborat**, albosque pressos oculos caliginat. Renes frangit, cervices curvat simul et cetera membra corrumpit.

Kdo neumí psát, myslí si, že to jde bez námahy; **sice píší jen tři prsty, ale celé tělo přitom pracuje**, oči se zakalují, bedra se lámou, šíje se křiví, ostatní části těla trpí.

Praha, Národní knihovna ČR, V B 4, fol. 1r

Proč si písař stěžuje? Koho to má přesvědčit?

Cíle hodiny

Po dnešku budete umět:

- zařadit středověký rukopis do období podle písma;
- vysvětlit, jak vznikal kodex – od psaní látky po vazbu;
- používat základní terminologii výzdoby a vazby;
- vysvětlit, co je provenience a kde hledat stopy po dějinách konkrétní knihy.

Program hodiny

1. Svět (kolem) středověké knihy.
2. Materiál a výroba.
3. Písmo.
4. Iluminace.
5. Knižní vazba.
6. Knihtisk: pokrok, nebo regrese?
7. Provenience knih.

1. Svět (kolem) středověké knihy

Jedna univerzální kultura

- celá Evropa, latina jako společný jazyk
- raný středověk: skriptoria jako centra vzdělanosti
 - nejprve kláštery a biskupská sídla (kapituly)
 - vliv karolinské renesance
- vrcholný a pozdní středověk: také další centra
 - panovnické dvory
 - města
 - univerzity

Kdo se podílel na vzniku knihy?

- výroba a prodej psací látky
 - specializované profese (pergameník)
- psaní kodexů
 - klášterní skriptoria
 - od 13. století profesionální písaři
 - často více písařů v jednom kodexu
- výzdoba
 - mistr, pomocníci, rubrikátor, ...
 - písaři zpravidla nevytvářeli výzdobu (výjimky: písařské iniciály)

2. Materiál a výroba

Z čeho a jak vzniká kodex

- psací látka → psaní → výzdoba → vazba
- výroba pergamenu a papíru
- složky rukopisu (kolace, kustody/reklamanty)
- psací nástroje, inkousty, barvy
- materiál a provedení vazby (psací látka → psaní → výzdoba → vazba)

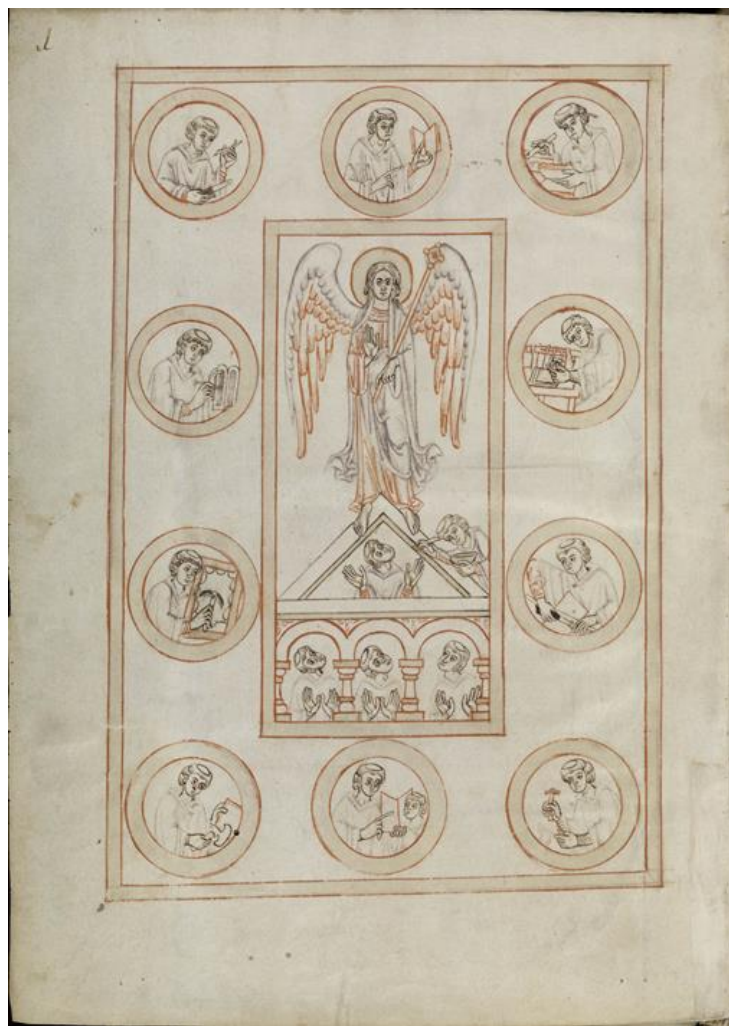
Pergamen

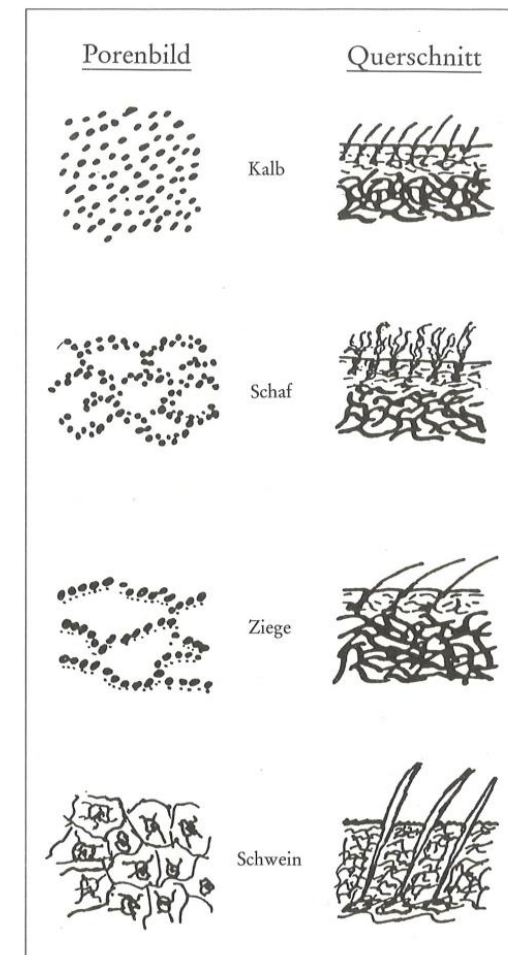
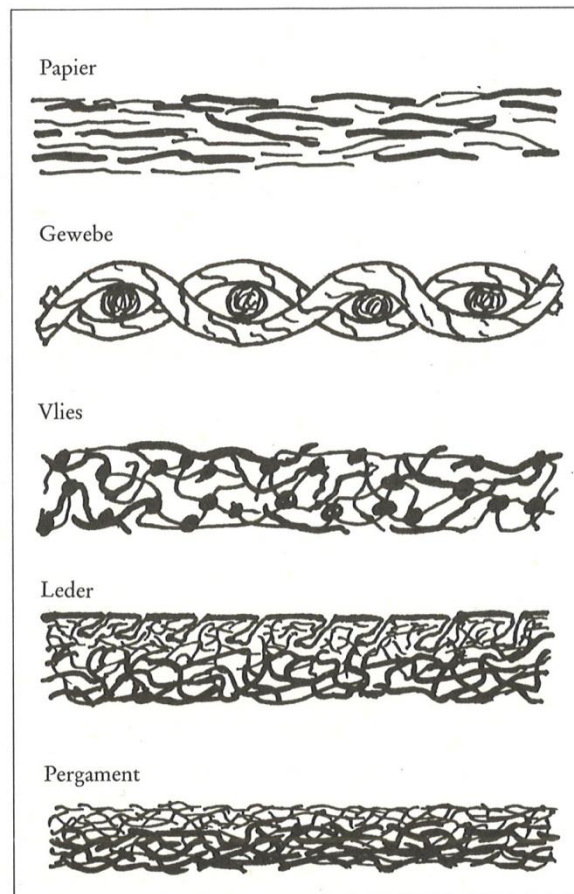
- příprava pergamenu, psacího náčiní a inkoustu, psaní, iluminace a knižní vazba, video: <https://youtu.be/nuNfdHNTv9o> (6 min.)
- které kroky vyžadují nejvíce času a proč?

Výroba pergamenu

Tzv. [Bamberský rukopis](#), polovina 12. stol.

Nákup
pergamenu

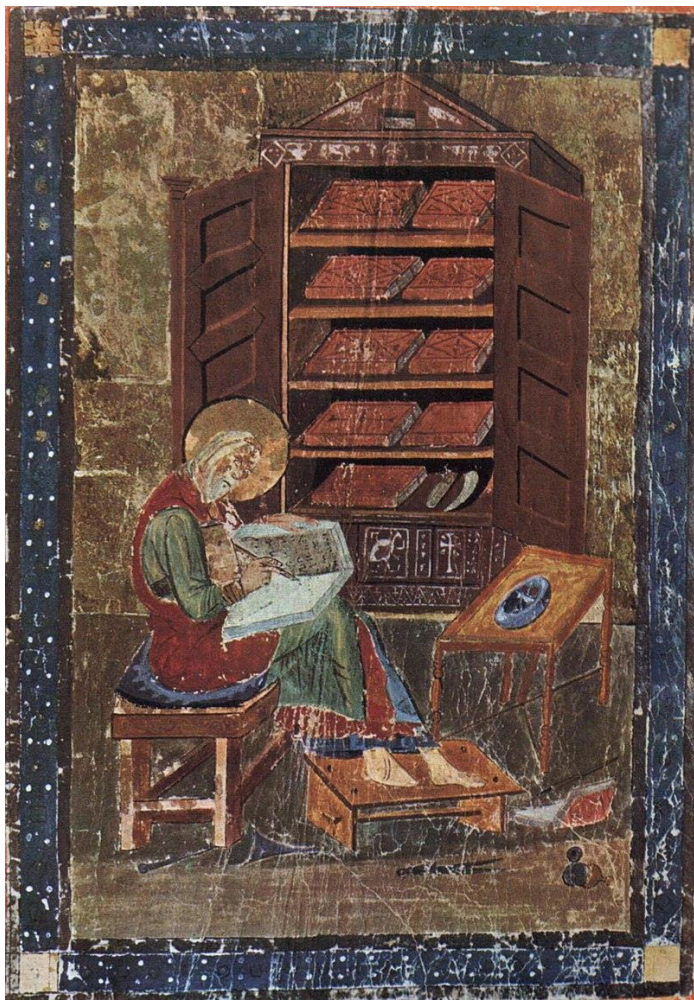
Linkování psací plochy

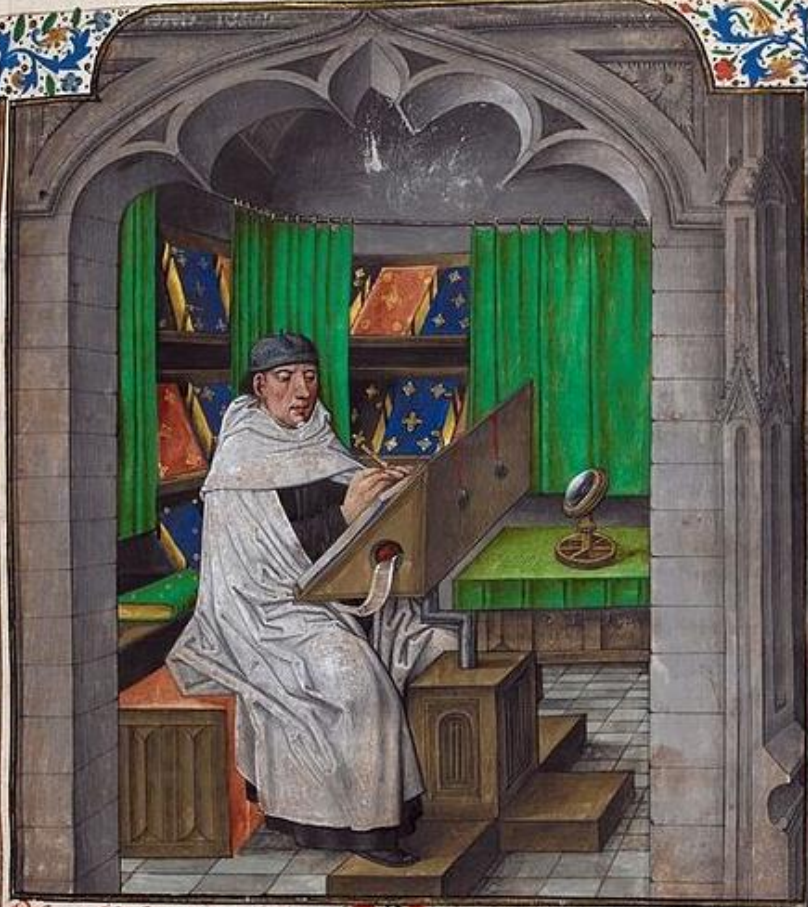

Papír

- odlévání do síta, filigrány
- struktura středověkého rukopisu (složky), video:
<https://youtu.be/HKBJkf2xbqI> (2 min.)

Písaři ve skriptoriu

De la cause de l'œuvre imprimée.

Premier chapitre.

Dur ce que la multitude des livres et la brièveté du temps et la foiblesse du mémoire ne fussent pas les choses qui sont escriptes estre comprises ensemble en vng cortage ce m'est aduë a moy qui suis le

monde de tous mes freres en face. Et ce plus ie scauoir en moy mesmes qui ay veu l'en et retourne plusieurs livres y moult long temps assiduelement et autrement. Et neantmoins par le conseil d'aulcuns de mes pl' souuerains et greigneurz aulcuns fle que iay esleues y mon petit enuyn. Bien pou de tous les livres de nre foy catholique ou des livres payens.

Psací látka

- látka, na niž se psalo i již se psalo
 - brky
 - inkoust

*Weißdornhecken im April (links).
Eingedickte Dornentinte wird
zum Trocknen in ein Pergamentsäckchen
gestrichen (rechts).*

3. Písmo

Původ: latinské písmo římského období

- odvozeno od západořeckého, Římané přijali prostřednictvím Etrusků
- psací látka: kámen, dřevo, kov → papyrus → pergamen
- kapitála (kvadrátní, rustická) – typicky nápisy
 - za renesance vzorem pro majkuskuly (velká písmena) **antikvy***

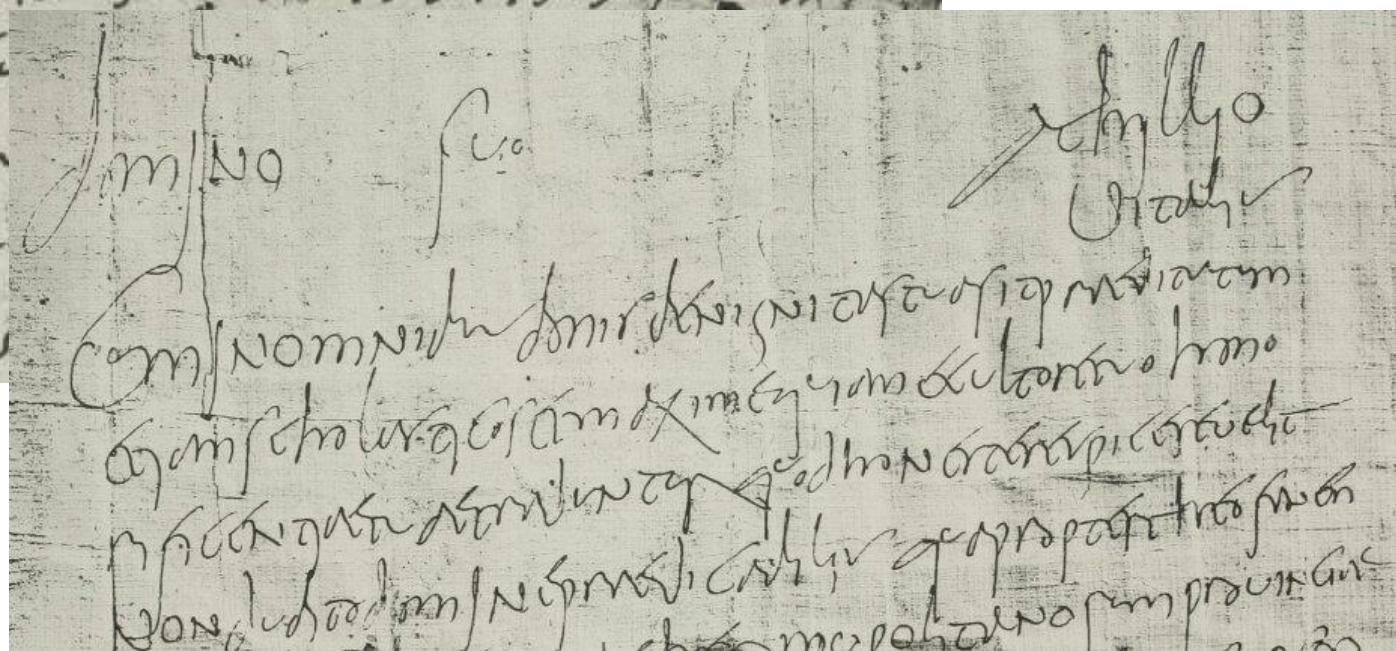
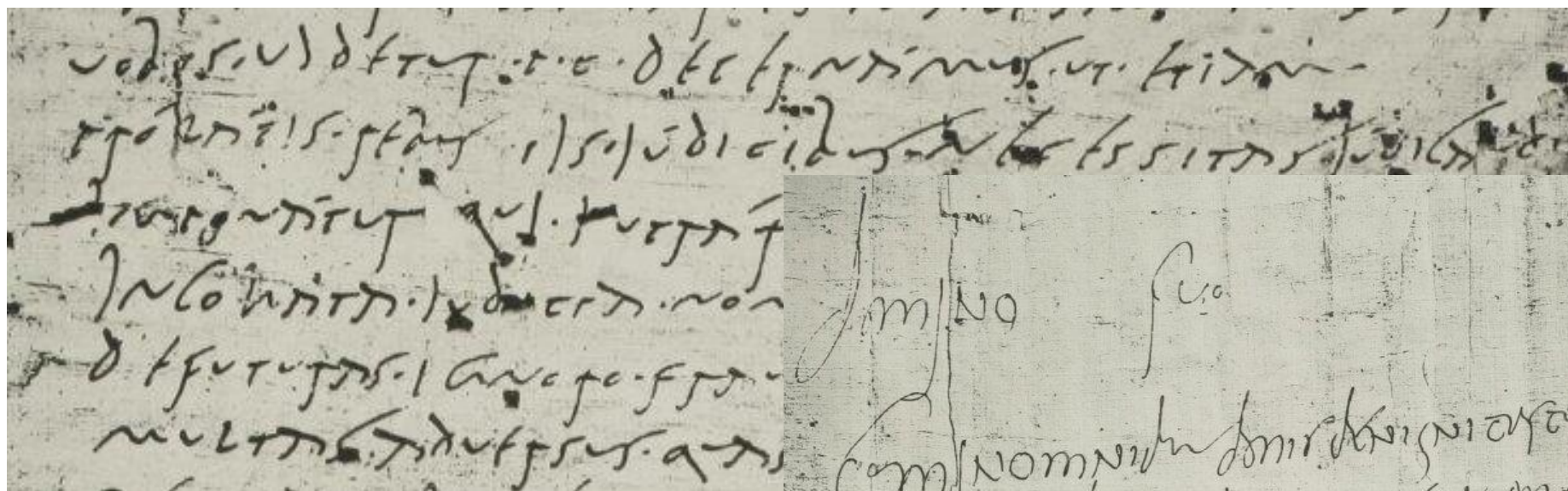
* nové tiskové písmo

Kapitála – jak ji znáte dodnes

Římská kurziva (starší a mladší)

- pro běžnou, každodenní potřebu (i voskové tabulky z Pompejí)

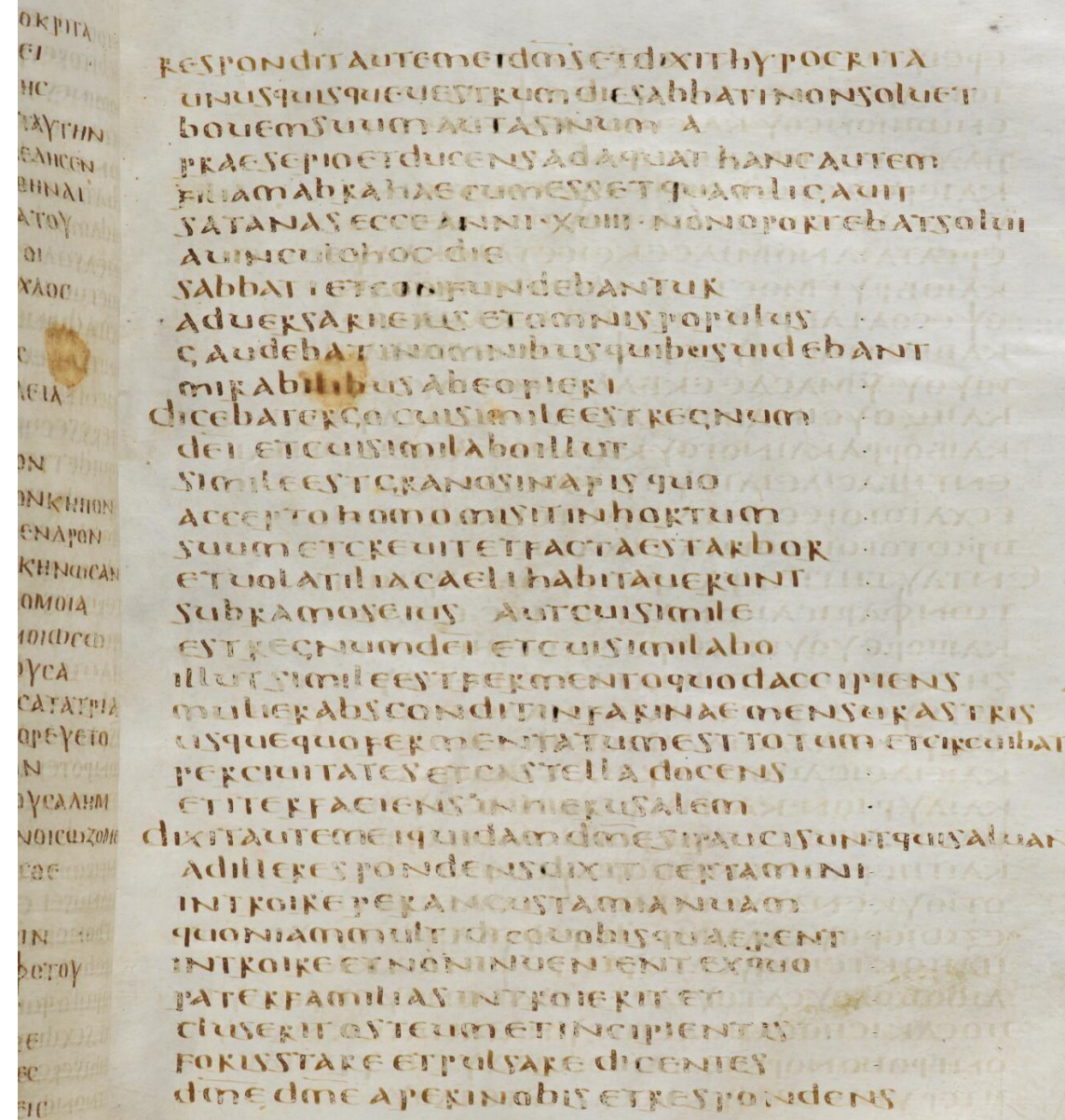

Dědictví pozdní antiky

- unciála (od konce 3. století)
 - nahradila kapitálu u literárních textů
 - okrouhlost, unciální tvary některých písmen (A, D, H, Q, zaoblení u E, L, P)

>> Codex Bezae

- polounciála

Kterým písmem je psán Kodex vyšehradský?

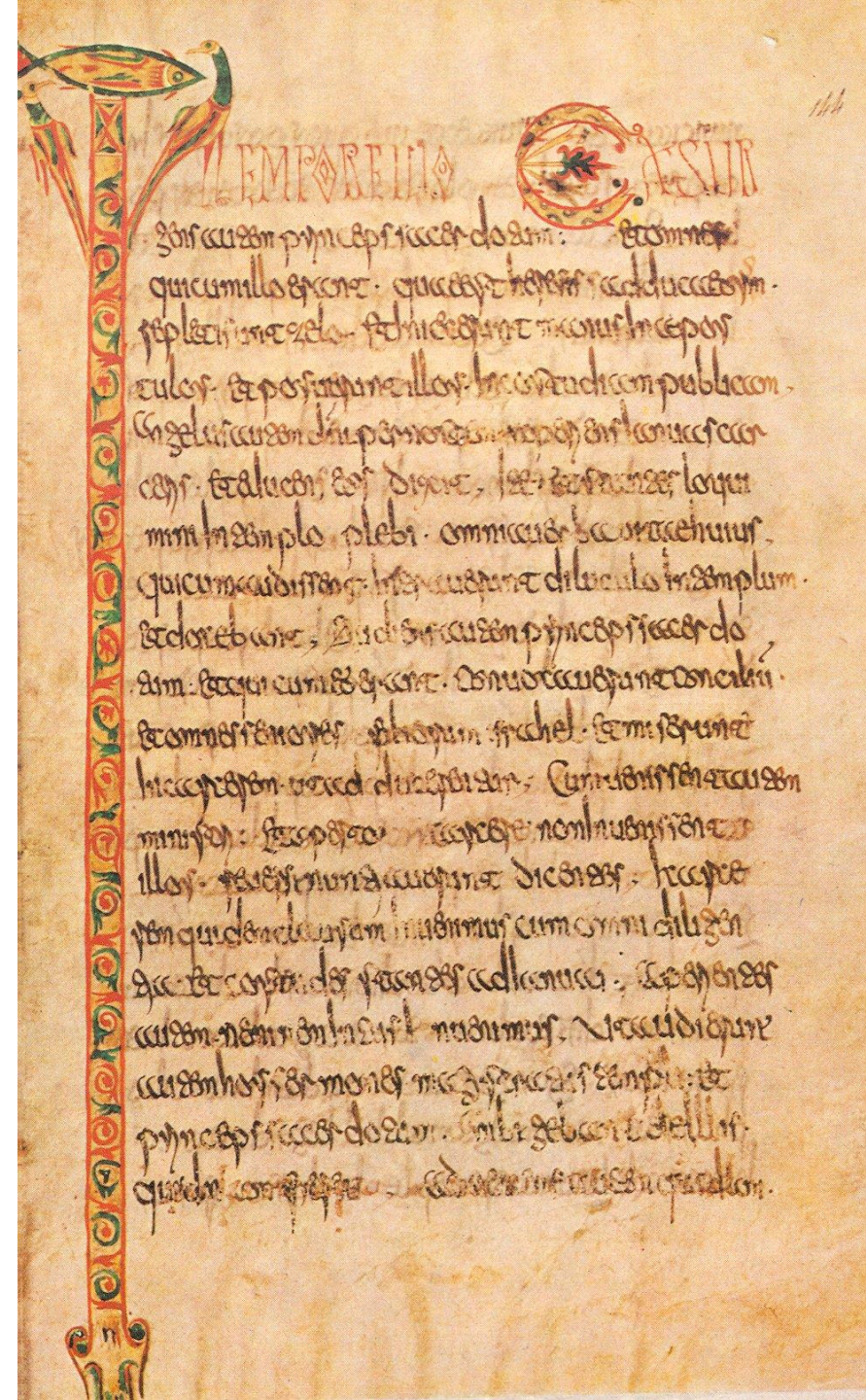

☞ Kodex vyšehradský

- jeden z našich nejvzácnějších rukopisů, z doby kolem roku 1085, uložen v Národní knihovně
- je psán **kapitálou s unciálními prvky** (na ukázce je např. oblé unciální E, vedle toho je zde i kapitální E, které má „dnešní“ tvar)

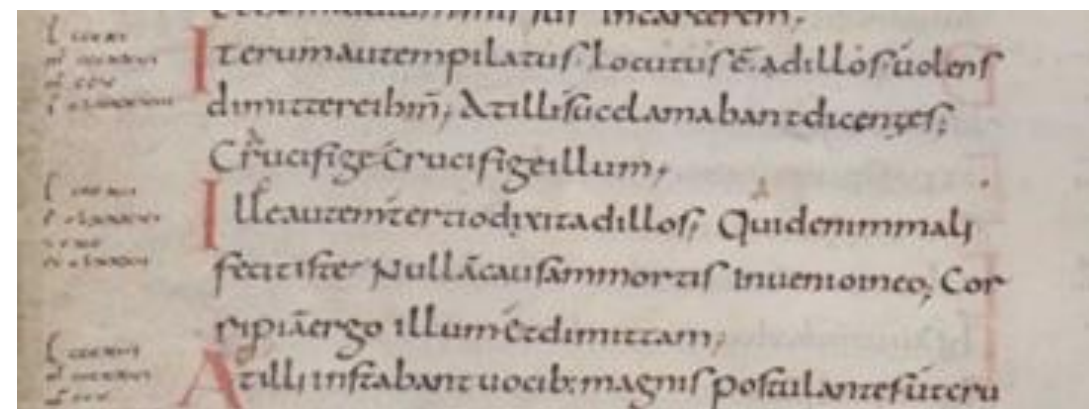
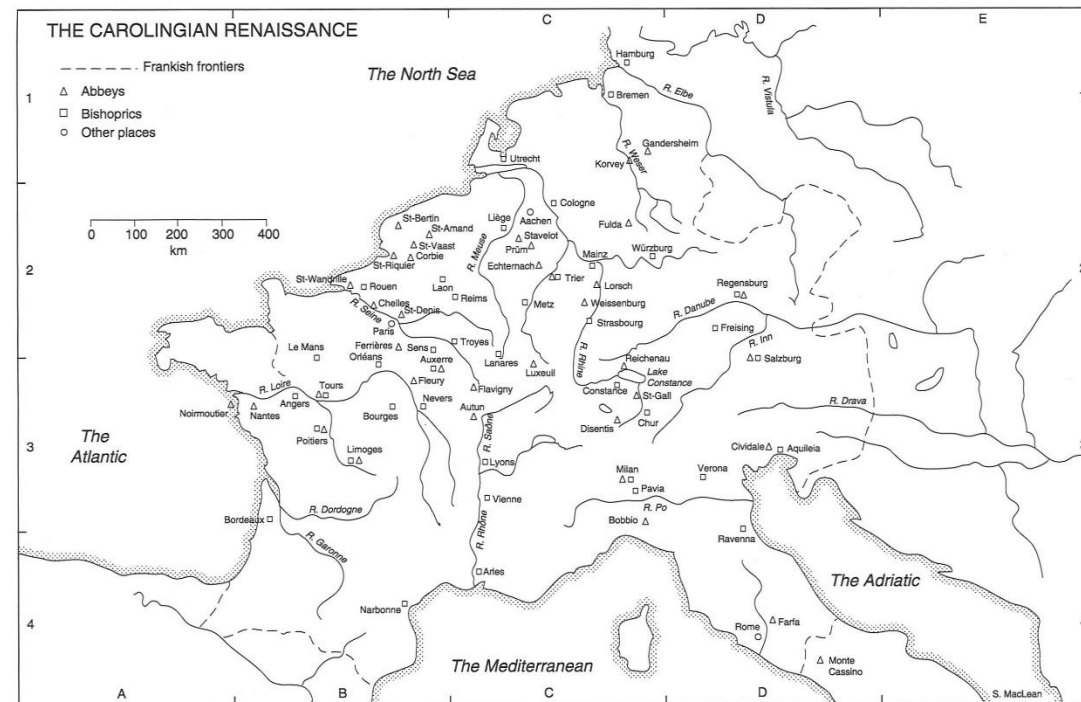
Tzv. národní písma

- vizigótské (Španělsko, 2. polovina 7. – 11. století)
- langobardské (Itálie, 7.–12. století)
- merovejské (merovejská, francká říše, 6.–9. století)
 - >> merovejské písmo: lekcionář z Luxeuil
- irské, ostrovní, insulární písma
- některá poměrně špatně čitelná, pomalu se psala

Karolina

- zavedena kolem roku 800 na více místech současně
 - dvůr Karla Velikého
 - kláštery: sv. Martin v Tours, Corbie, Luxeuil
- cíl: jednotné, čitelné a přitom rychlé písmo
- kombinace všech tehdy existujících minuskulních písem, knižní i užitkové

Karolina

- často základní písmo, jako vyznačovací použito jiné (uncinála, kapitála) >>
- za renesance vzorem pro minuskulu (malá písmena) antikvy

Proč bylo zavedení jednotného písma pro říši takového rozsahu politicky důležité?

INCIPIT LIB GENESEOS.

IN PRINCIPIO CRE-
AUIT D^S CAELUM ET TERRAM.
TERRA AUTEM ERAT IN-
ANIS ET VACUA. ET TE-
NEBRAE SUPER FACIEM
ABYSSI. ET SPIRITUS D^I FEREBATUR SUPER AQUAS.
DIXITQUE D^S FIAT LUX.
ET FACTA EST LUX. ET TUJ-
DIT D^S LUCEM QUOD ES-
SET BONUM. ET DIVISIT
D^S LUCEM A TENEBRIS.
APPPELLAUITQUE LUCEM
DIEM. ET TENEBRAS
NOCTEM. FIAT ITAQUE EST
VESPER ET MANE DIES
UNUS. DIXIT QUOQUE D^S
FIAT FIRMAMENTUM
I^N MEDIIS AQUARUM. ET
DIVISIT AQUAS AB AQUIS.
ET CREAVIT D^S FIRMAMENTUM
D^S AQUASQUE ET CREAVIT
FIRMAMENTUM. ET FACIENS
FIRMAMENTUM CAELUM.
ET FACIENS. UESPERE
ET MANE DIES SECUNDUS.

DIXIT AUTEM D^S CONGREGENTUR
SUB CAELO SUNT IN LOCUM UNUM. ET APPARE-
AT ARIDA. FACIENSQUE D^S ITA. ET VOCAUIT D^S
ARIDA TERRAM. CONGREGATIONESQUE AQUARUM AP-
PELLAUIT MARIAM. ET DIVIDIT D^S QUOD EST BONUM ET
A^{UT} ERAT. GERMINET TERRA HERBAM VIRENTIEM ET FA-
CIENS SEMEN. ET LIGNUM POMIFERUM FACIENS
FRUCTUM IUXTA GENU^S SUUM. CUIUS SEMEN IN SEMINE
IPSO SIT SUPER TERRAM. ET FACIENS. ITA. ET PRO-
TULIT TERRA HERBAM VIRENTIEM ET FERENTEM SEMEN
IUXTA GENU^S SUUM. LIGNUMQUE FACIENS FRUCTUM
ET HABENS UNUM QUOTQUE SEMEN SECUNDUM SPECIEM
SUAM. ET DIVIDIT D^S QUOD EST BONUM. FACIENSQUE
UESPERE ET MANE DIES TERTIUS.

DIXIT AUTEM D^S FIANT LUMINARIA IN FIR-
MAMENTO CAELI. UT DIVIDANT DIEM ET NOCTEM
ET SINT IN SIGNA ET TEMPORA. ET DIES ET ANNUS
ET LUCEANT IN FIRMAMENTO CAELI. ET IN LUMINARIIS
TERRAM. ET FACIENS. ITA. FACIENSQUE D^S DUO MAGNA

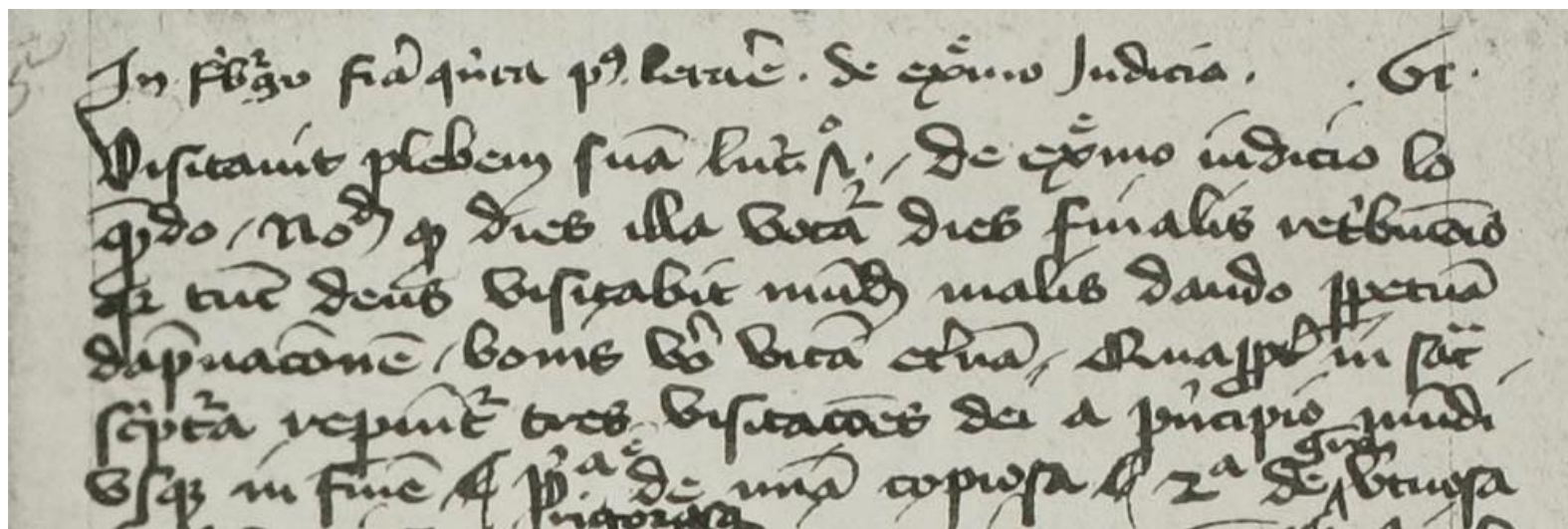
luminaria. Luminare maius ut p^{ro}pter dies.
Et luminare minus ut p^{ro}pter noctem. Et stellae
et posuit eas d^{omi}nus in firmamento caeli. ut luce-
rent super terram. Et p^{ro}pter s^{ign}a dies et noctis. et
dividerent lucem a tenebris. Et dividit d^{omi}nus
est s^{ign}um bonum et faci^{ens} ut p^{ro}pter et manes dies quatuor.
DIXIT ETIAM D^S PRODUCANT
aqua^e repalia animae viventes et volatiles
super terram. sub firmamento caeli. Creavitque
d^{omi}nus cetera grandia et omne^m animam viventem atque
motabilem. quam produxerant aquae in
species suas. Et omne volatile secundum genus
suum. Et dividit d^{omi}nus quod est bonum. benedixitque
eis dicens. Crescite et multiplicamini et re-
plete aquas maris. Auctusque multiplicentur
super terram. Et faci^{ens} ut p^{ro}pter et manes
dies quintus.

DIXIT QUOQUE D^S PRODUCANT
terra animam viventem in genere suo. iumenta
et repalia. et bestias terrae secundum species
suas. faci^{ens}que ita. Et fecit d^{omi}nus bestias terrae
iuxta species suas. et iumenta et omne rep-
tile terrae in genere suo. Et dividit d^{omi}nus
quod est bonum et a^{ut} ERAT. faci^{ens}que hominem ad ima-
ginem et similitudinem nostram. et p^{ro}pter p^{ro}pter
maris et volatilibus caeli et bestis universisque
creaturae. Omnisque repali quod mouetur
in terra. Et creavit d^{omi}nus hominem ad imaginem
suam. ad imaginem dei creavit illum. masculu^m
et feminam creavit eos. Benedixitque
illis d^{omi}nus et ait. Crescite et multiplicamini
et replete terram. et subicite eas. et domina-
mini p^{ro}pter p^{ro}pter. maris et volatilibus caeli. et uni-
versis animantibus quae mouentur super
terram. Dixitque d^{omi}nus. ecce dedi vobis omnem
herbam a^{ut} ERAT s^{ign}um seminis super terram. et
universa ligna quae habent in semine ipsius
sementis generis sui. Ut sint vobis in escam
et cunctis animalibus terrae. omni quoque volucri
caeli. et universis quae mouentur in terra
et in aquis. anima vivens. ut habetis. Auctus
cendit. Et faci^{ens} ut p^{ro}pter. Viditque d^{omi}nus cuncta quae
fecit. Et erat valde bona. Et faci^{ens} ut p^{ro}pter
uespere et mane dies sextus.

IGITUR PERFECTI SUNT CAELI
terra. et omnis ornatu^s eorum. Complevitque
d^{omi}nus die septimo opus suum quod fecerat. et
requieuit die septimo ab omnibus per quod
p^{ro}pter. Et benedixit diei septimo et ci-
ficavit illum. quia in ipso cessaverat ab

Gotické písmo: plynulý přechod z karoliny (gotizace)

- prvky gotizace od poslední třetiny 11. století
- změna proporcí, vertikální charakter, dvojí lámání obloučků, kontrasty mezi silnými a vlasovými tahy, propojování sousedních písmen, více zkratek
- skutečně gotické písmo až ve 12. století
- přechodný typ: carolino-gothica (též romano-gothica)

Gotické písmo: dvě základní linie

- knižní písmo
 - textura: kaligrafická, do novověku
 - později vzorem pro první tiskové písmo textura; varianta s oblými tvary: rotunda
 - gothica textualis: uvolněnější než textura
- zběžné písmo
 - gothica cursiva: rychlé psaní, na univerzitě i pro rukopisné knihy; variabilní, projevuje se v něm individualita písaře; smyčky u b, d, h, k, l
 - gothica semicursiva: časté písmo pozdně středověkých knih

Gotické knižní písmo

Pasionál abatyše Kunhuty, počátek 14. století

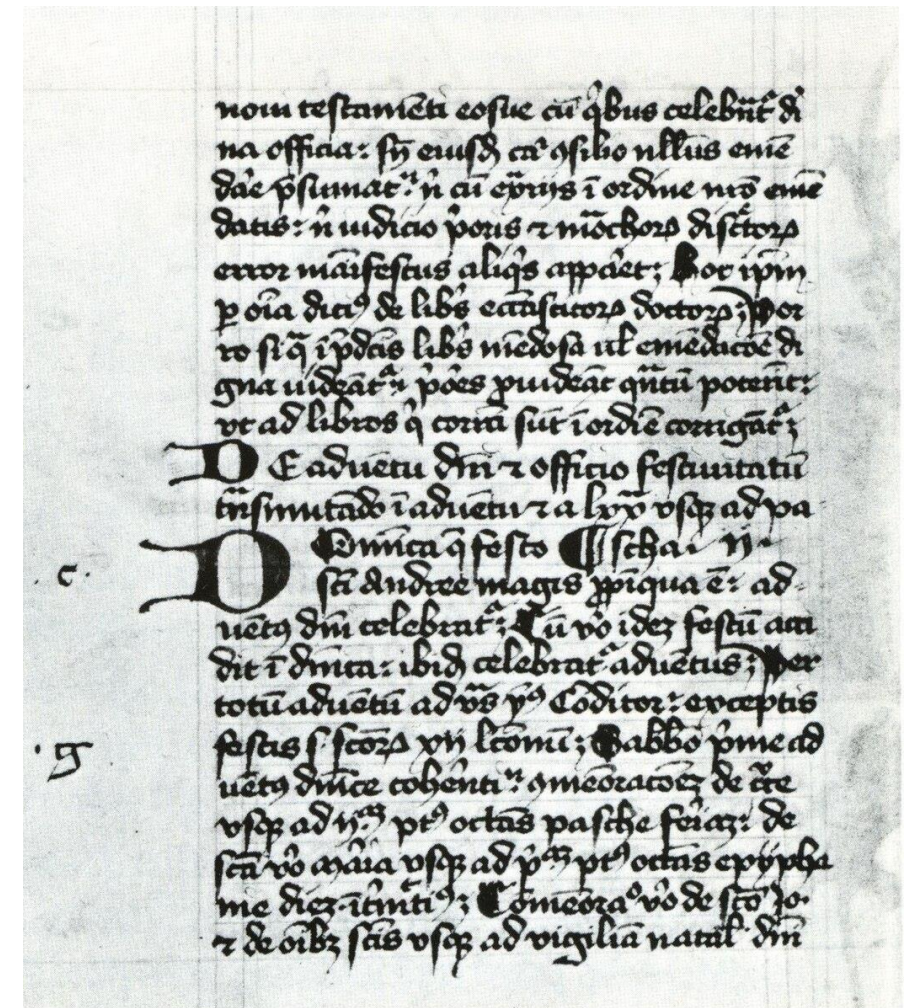
*Ille salutat matrem suā cum osculo pacis dicens.
Salve mellea mea floscula vgo maria.*

sabbati aurea rutilatione resplenduit iuxta
quod psalmigraphus longe antea prophetavit
Nox iniquiens sicut dies illuminabitur **E**t
sic facta est hec nox illuminatio mea fidelium
is meis **J**am subito nocti dilectus filius affu-
tit et resurgente inhabitavit illo lumine huius
verbis me dilecter salutavit. **A**ue inquit
mater mi aue. **Q**uasi dicat. **V**e iam meritis
deponere quia sine me me in utero concepisti et
sine doloris molestia virgo permanens peperisti.
plangere desine lacrimas absterge gemitus re-
pelle suspiria reus. **J**am enim implete sunt scrip-
turae quia oportuit me pati et amictus resur-
gere. **J**am prostrato principe mortis infernum
exposui. potestatem in celo et terra accepi. et
ovem perditam ad ovile pro humero repo-
taui. quia hominem qui perierat ad regna
coelestia revocaui. **G**aude igitur mater aman-
tissima quia facta es celi et terre regina. **E**t
sicut morte interveniente obtinui dominum
inferorum sic ascensionis gloria resurgente
regnum accipiam super nos. **A**tendam igitur
ad patrem meum ut preparem me diligenti-
bus locum. **T**u autem surge dilecta mea co-
lumba mea speciosa mea electa michi et pre-
electa. nunc iam nunc presenti gaudium tibi infu-
turo longe gloriosius eternaliter permanens. **I**sti
mo nunc montem syon matrem cum discipulis con-

Křížená písmo (bastarda)

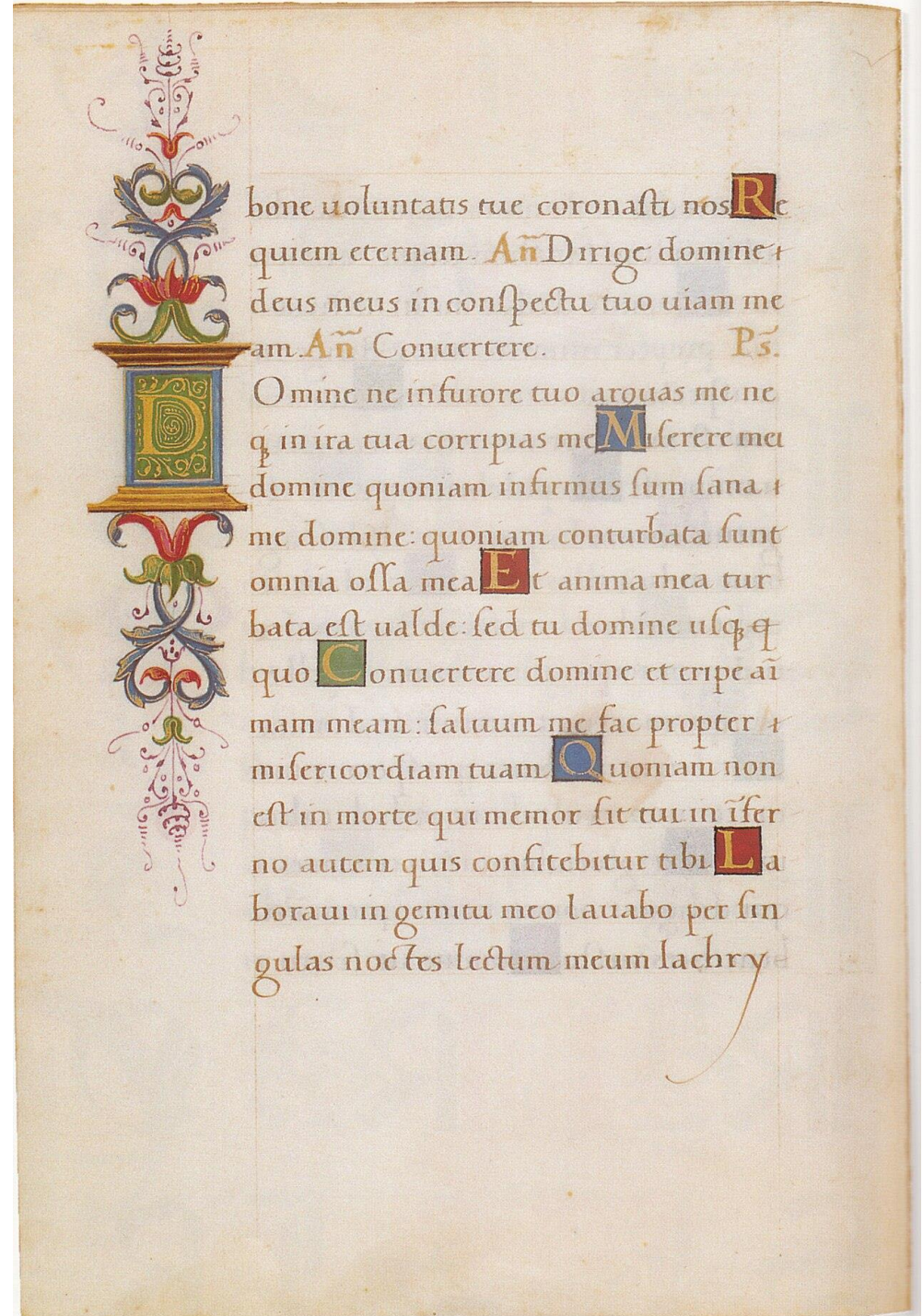
- kaligrafická, běžná, zběžná – patrně z jednoduchého školního písma
 - převzala prvky listinného písma (protažené dříky dlouhého s a f, smyčky na dlouhých dřících) – text čitelnější a přehlednější
 - odvozeno od ní později tiskové písmo bastarda
- >> česká bastarda (1414) rkp. ze smíchovské kartouzy (Wien, ÖNB, Cod. 1670, fol. 3v)

Humanistické písmo

- vznik v papežské kanceláři kolem roku 1450, paralelní k (novo)gotickému písmu
- minuskuly podle karoliny, majuskuly podle kapitály
- knižní písmo, vychází z něho tiskové písmo antikva

>> Kniha hodinek Giovanni II. Bentivoglia, Boloňa, asi 1497-1500

Humanistická polokurziva

- Florencie, 2. polovina 15. století
- náběh ke spojování některých písmen ve slově, tendence k zaoblování, sklon doprava
- tvarové změny písmen
- v Čechách až spíše ke konci 15. století a na počátku 16. století

Seřad'te písmo chronologicky

maior numerus ut per nomina
gloriam a iugum annis et super omnes
qui ad bella perducerent: quodragi-
taginta milia sexcenta quinquaginta.
De filius uida per genera-
tiones et familias ac domos
cognationum suarum per nomina
singulorum a vicesimo anno et

A	B
C	D

CITUR MARTINUS.
SABBARIAE. PAN NONIARU.
OPPIDO. ORIUNDUS FUIT.
Sed intra Italiae vicini altus est. paren-
tibus secundum saeculi dignitatem. non
infimis. gentilibus tamen. pater eius miles
primus. post tribunus militum fuit. Ipse ex-
militia in adolescentia secutus. inter
scholares alas. sub rege constantio. dein
sub iuliano caesare militavit. Non tamen
sponte. quia a primis fere annis. diuinum po-
tius servitute. sacra in lustris pueri in spi-

Responsio famulae florentini ad Remaldum
Fama quidem magis iam dudum venit ad aures
Magnifica titulos et monumenta loci
Hunc et nec crederis. tantum ut dona licet
frondosusque nemus. passusque et ualibus annis
Hac illar domitorum. in domitorumque regem
Aut simul aurat habitatum pueri uindam

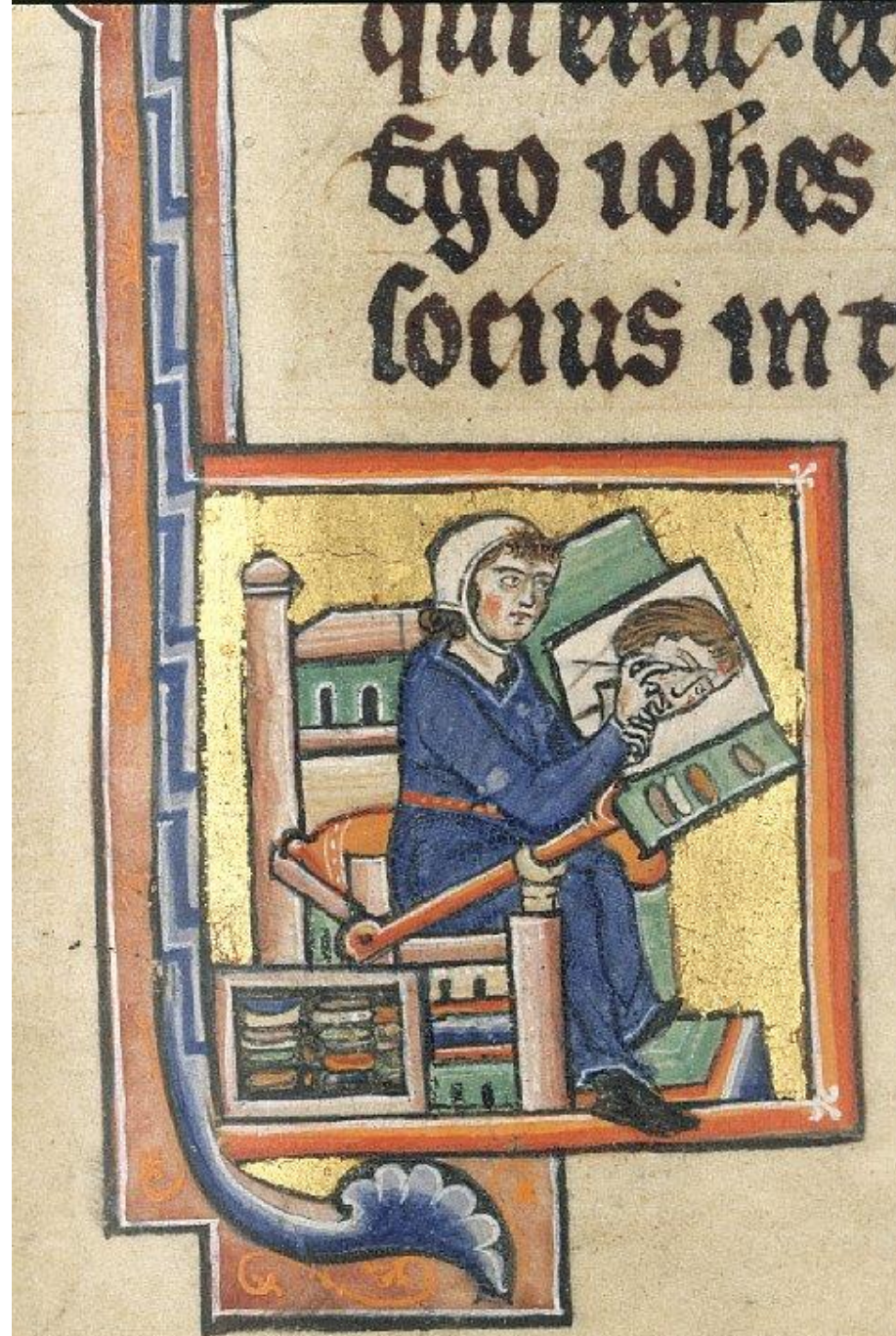
TULLUS HOSTILIUS POST LONGAM
PACEM BELLARE PARAUIT
ALBANOS UICIENTES PIDENATES
VICIT ET AD IECUM MONTES AD ELIO
URBEM AMPLIAUIT

☞ Správné pořadí

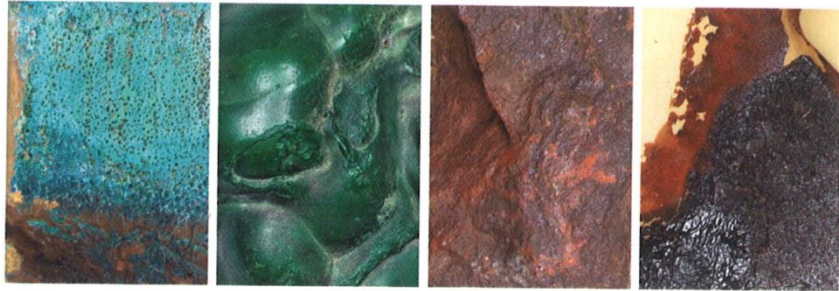
- unciála (od konce 3. stol.) D
- karolina (kolem 800) B
- textura (12. stol.) A
- humanistické písmo (kolem 1450) C

4. Iluminace

Illuminátor

Malířské barvy a inkoust

měděnka, malachit, cinabarit, duběnkový inkoust

pust'te si video „The Alchemy of Color and Chemical Change in Medieval Manuscripts“ (4 min.) – viz materiály k hodině

Links: Auripigment, Bleiweiß, Azurit und, Malachit. Rechts: Zinnober, Mennige, Indigo und Lapislazuli.

Které výzdobné prvky vidíte na této ukázce?

Úvodní strana knihy Genesis v Antverpské biblí Konráda z Vechty.

Praha, Mistr Herzogenburských morálií zvaný též Mistr Morganovy bible, dat. 1402–1403.

Antverpy, Museum Plantin-Moretus, M 15/I, fol. 6 r

☞ Řešení: Výzdobné prvky

Iniciála I-n principio ve výšce celé strany se sedmi medailony obsahujícími figurální výzdobu (sedm dnů Stvoření světa).

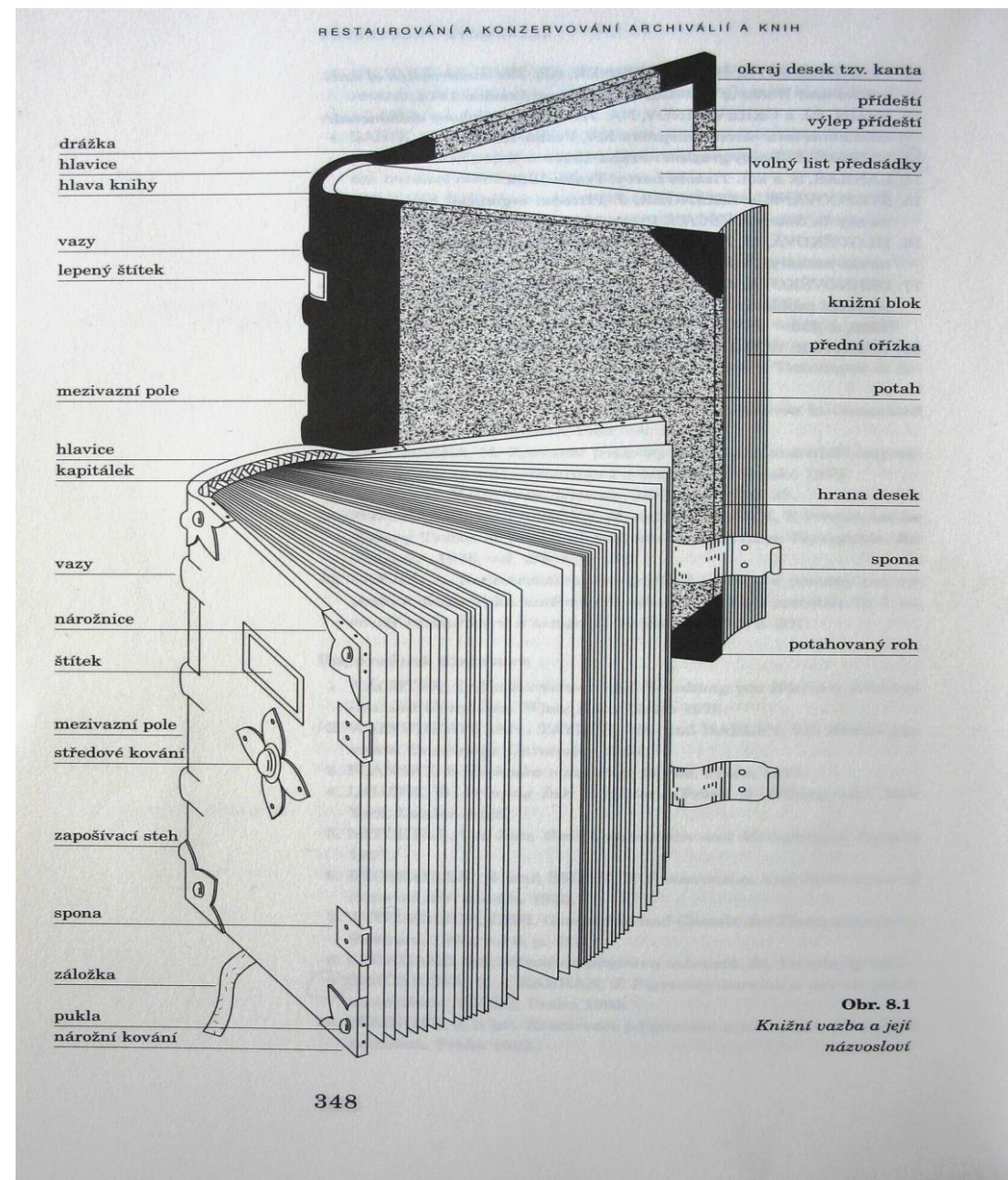
Bordurová výzdoba: V rostlinném dekoru jsou zakomponovány erby majitele (bas-de-page), diví muži, zvířata, ptáci, monstra, masky a chlapci chytající motýla (horní okraj).

5. Knižní vazba

- vnější vizitka knihy, která působí na čtenáře
- ochranná funkce

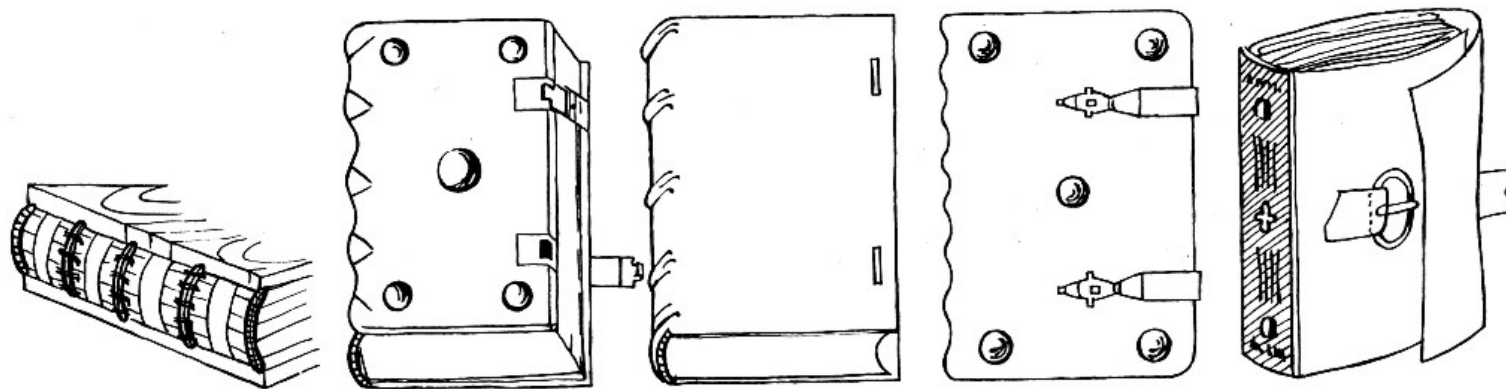
Pojmy

- knižní blok (svázané složky)
- knižní korpus (blok + desky s pokryvem)
- kapitálek
- ořízka
- kování (spona, pukla, nárožní/středové)
- štítek

„Pravá“ a „nepravá“ knižní vazba

- pravá vazba: organismus šití, zakrytý pokryvem a předsádkou
- nepravá vazba: industriální, od 19. století – sešitý či slepený blok spojený s deskami jen organtynem a předsádkovým papírem

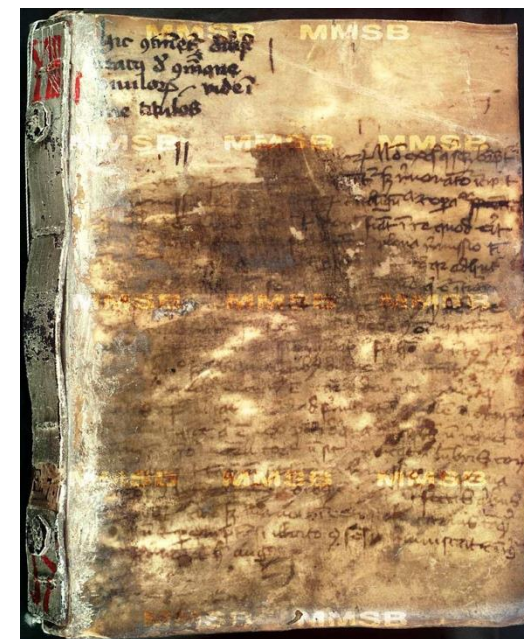
45. Schéma českých gotických knižních vazeb: Organismus vazby. Gotický korpus ve srovnání s renesančním korpusem. Gotický korpus s puklami a deskovými dírkovými sponami. Vazba s vyztuženým hřbetem a s přepásáním

Knihvazači

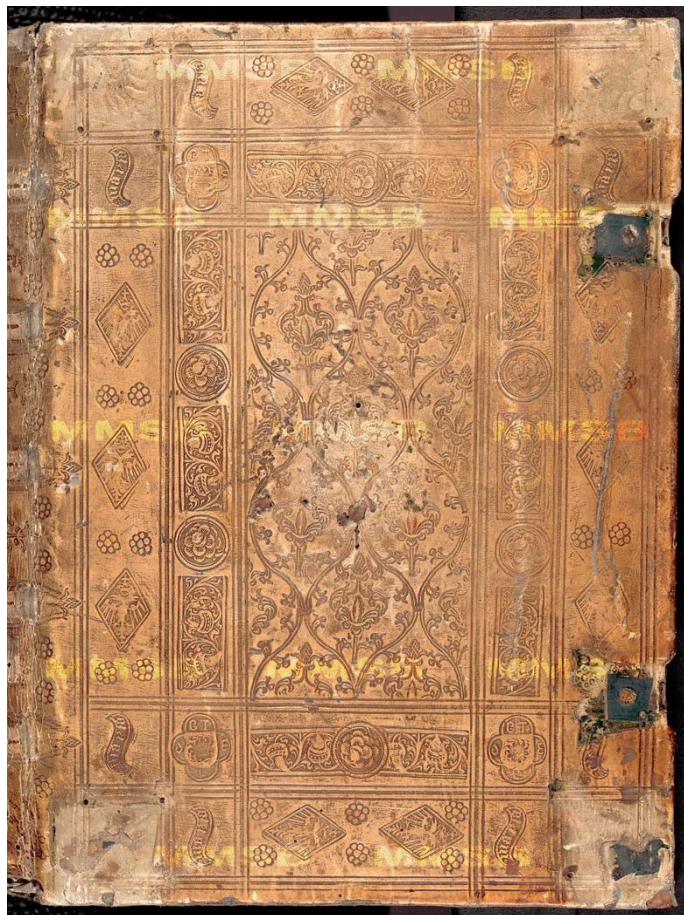
- tvůrci českých středověkých vazeb zůstávají až na výjimky v anonymitě
- hlavně církevní prostředí, od počátku 14. století města
- staročesky „vazač“ či „knihvazač“ (latinsky „introligator“)

Česká gotická knižní vazba

- vazba zdobené slepotiskem:
[NK, IX A 4](#): z první dílny
doložené v Čechách (počátek
15. století)
- měkká vazba z univerzitního
prostředí: [NK, VIII E 7](#)
- vazba Bartoloměje Trnky pro
klášter klarisek v Českém
Krumlově (1527) [NK, VI B 9](#)

Iluzivní brýle a moucha – k čemu?

Databáze obtahů a vazeb

- tužkové obtahy: rubbing
 - <https://www.hist-einband.de/>
- 60 vazeb západní provenience a 100 tibetských vazeb
 - <https://einbaende.digitale-sammlungen.de/Prachteinbaende/>
- obtahy Bohumila Nusky s novou systematikou
 - <https://nusk.upce.cz> >>

The screenshot shows the NUSK database website. The header features the text 'databáze slepotiskové výzdoby knižních vazeb' and the large word 'NUSK'. Below the header is a navigation bar with links: VYHLEDÁVÁNÍ, PROJEKT, SPECIALIZOVANÁ MAPA, METODIKA, GALERIE MOTIVŮ, LITERATURA A ZKRATKY, and BOHUMIL NUSKA. The main content area is divided into two sections: 'Rychlé vyhledávání' (Quick search) and 'Expertní vyhledávání' (Expert search). The 'Rychlé vyhledávání' section includes a search bar with the placeholder text 'Motiv, letopočet, monogram, text', a dropdown menu for 'Typ nářadí' (Tool type) set to '- nezále...', and input fields for 'Průměr' (Diameter), 'Výška' (Height), and 'Šířka' (Width), each with 'min' and 'max' values and a unit of 'mm'. A red 'HLEDAT' (Search) button is located below these fields. The 'Expertní vyhledávání' section is divided into three columns: 'NÁŘADÍ' (Tools) with an icon of a tool, 'DÍLNY' (Workshops) with an icon of a book being worked on, and 'EXEMPLÁŘE' (Exemplars) with an icon of a stack of books.

Rychlé vyhledávání

Motiv, letopočet, monogram, text

Typ nářadí

- nezáleží - ▾

Průměr

min

max

mm

Výška

min

max

mm

Šířka

min

max

mm

HLEDAT

Expertní vyhledávání

NÁŘADÍ

DÍLNY

EXEMPLÁŘE

GALERIE MOTIVŮ

Kolek

Figurální

STR. 1

Zoomorfní

STR. 2

Ornamentální

STR. 3-5

Vegetabilní

STR. 6-12

Figurální

Andělčí hlavička
Kateřina stojící
Memento mori – Putto ležící
Muž stojící doleva, pravice zdvižená

Zoomorfní

Český lev — Český lev doleva
— Český lev doprava

Drak – Orlice (?)
Jednorozec běžící doleva
Jelen ve skoku
Lev stojící
Orel dvouhlavý
Pták sedící na větvi
Veverka sedící

Ornamentální

Arabeska
Arabeska – Maureska
Emblém — Emblém – I H S
— Emblém – M A R I A

Hlavička symetrická
Hvězda — Hvězda osmicípá
— Hvězda pěticípá
— Hvězda šesticípá

Kolébáč
Kolečko — Kolečko s bílým středem
— Kolečko s černým středem

Kolek signaturový – Písmena
Mřížka
Nápisová páska — Nápisová páska – maria
— Nápisová páska bez textu

Oblouk – Fileta
Ornament zavíjený
Ornament geometrický čtvercový s nástavky
Ovál
Ozdůbka členící — Ozdůbka členící esovitá
— Ozdůbka členící rombová
— Ozdůbka členící trojčipá

Pletenec — Pletenec jednoduchý šrafovaný
— Pletenec na způsob řetízku
— Pletenec na způsob mřížky
— Pletenec na způsob zrcadlového ornamentu

Rohy hojnosti tři
Rolnička
Rombus konturový s plným středem
Trojúhelník bílý
Trojzubec stylizovaný bez teček
Tyč s tečkami, dvakrát lomená
Vřetení kónické

Vegetabilní

Granátové jablko
Hůl obtočená stylizovaným listovým
Keř – Keř zdvojený – Květina
Keř – Květina — Listy — Květy a listy ohnuté směrem ven
— Listy ohnuté do kruhu
— Listy ohnuté směrem dovnitř
— Listy ohnuté směrem ven
— Listy ohnuté směrem ven a dovnitř
— Listy ohnuté směrem ven na způsob křídel
— Listy ohnuté směrem ven na způsob lilie

— Okruží — Okruží čtyřdílné kapsovité
— Okruží čtyřdílné páskové
— Okruží dvojdílné kapsovité
— Okruží dvojdílné páskové
— Okruží jednoduché páskové
— Okruží nečleněné
— Okruží trojdílné kapsovité
— Okruží trojdílné páskové
— Okruží vícedílné

— Pupen — Pupen členitý
— Pupen kapkovitý
— Pupen kapkovitý šrafovaný
— Pupen komolý
— Pupen kulatý
— Pupen na způsob granátového jablka
— Pupen na způsob listu
— Pupen na způsob žaludu
— Pupen oválný
— Pupen oválný šrafovaný
— Pupen rombový
— Pupen rombový šrafovaný
— Pupen vřetenovitý

— Stonek — Stonek členitý
— Stonek na způsob vřetení

Květ — Květ osmislitý
— Květ stylizovaný do podoby kosodélníku
— Květ stylizovaný do podoby smyčky
— Květ stylizovaný do podoby šipky
— Květ stylizovaný symetricky
— Květ stylizovaný – Vřetení kónické

Květina
Květina stylizovaná
Kytice
Lilie — Lilie jednoduchá
— Lilie dvojité
— Lilie dvojité stylizovaná

List — Čtyřlíst
— Čtyřlíst konturový
— List cípový
— List jetelový
— List kulatý
— List lipový, špička doleva
— List lipový, špička doprava
— List stylizovaný symetricky
— List špičatý
— Trojlíst

Nádoby — Džbán dvouúhý s kyticí
— Květináč s květinami
— Váza baňatá šrafovaná
— Váza baňatá šrafovaná
— Váza s poklopem

Palmeta srdcovitá
Rozeta — Rozeta čtyřlístá, listy v jedné řadě
— Rozeta pětislístá, listy ve třech řadách
— Rozeta pětislístá rotující, listy ve dvou řadách
— Rozeta šestislístá, listy v jedné řadě
— Rozeta šestislístá rotující, listy ve dvou řadách
— Rozeta sedmislístá, listy v jedné řadě
— Rozeta – Mezlístky

Rozvilina esovitá nepřerušovaná
Srdce
Stonek — Stonek jednoduchý
— Stonek ohnutý
— Stonek propletený
— Stonek rozdělený

Úponka — Úponka listová krátká
— Úponka routová s přízdobami
— Úponka volná s přízdobami

Žalud — Žalud – Stonek propletený
— Žalud – Stonek rozdělený

6. Knihtisk: pokrok, nebo regrese?

Příchod knihtisku

- vynález 1454/1455, pohyblivé litery
- první tisky replikovaly produkci vyspělé rukopisné kultury pozdního středověku
- standardizace a multiplikace knihy, snazší aparát, neměnné rozložení
- čitelnější než rukopisy, nová představa abstraktního textu

„Tištěná kniha byla krok zpět“

- rukopisná kultura byla v mnoha rysech podobná digitální: zesíťování poznatků, odkazy, hypertext
- tištěná kniha vše fixovala: vytvořila autora, nakladatele a jejich práva

Souhlasíte?

- *1 min. ve dvojicích, poté hlasování: pro / proti / záleží*

7. Provenience knih

Co je provenience?

- z latinského *pro-venio*, pocházet, vycházet
- místní původ rukopisu (či obecněji artefaktu, uměleckého díla)

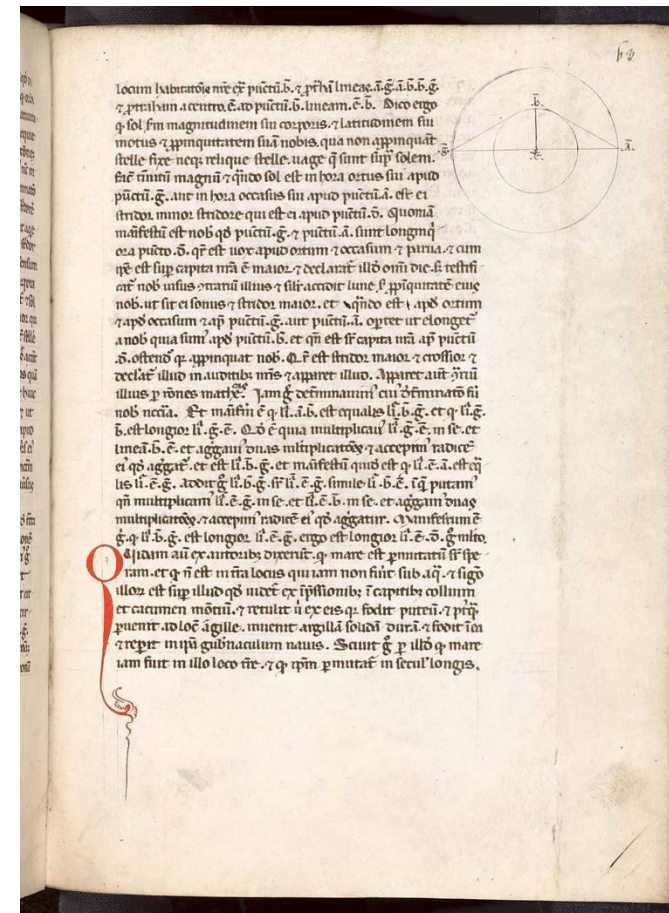
Kde hledat stopy po dějinách knihy

- kolofony – písařské závěry: jméno písaře, místo, čas
- knižní vazba – v předmoderní době často až pro vlastníka knihy
- vlastnické poznámky, přípisky, razítka, exlibris, supralibros
- filigrány (na papíru)
- v širším smyslu i písmo a výzdoba

Co prozrazuje tento rukopis?

Praha, Národní knihovna ČR, VIII F 23

- *5 minut ve dvojicích: najděte co nejvíc stop — kdo, kdy, kde, komu kniha patřila?*

☞ Co jste našli?

- vlastnické monogramy [Václava Korandy mladšího] (přední přidešť, fol. 1r, zadní přidešť)
- letopočet 1462 (přední přidešť, fol. 1r)
- heslo vlastníka (fol. 1r dole)
- mědiryt se Zvěstováním P. Marii [dílo florentské školy z doby kolem roku 1460] (přední přidešť)
- písmo: Itálie, 13. století
- přední deska
 - štítek s titulem [typický pro knihovnu Václava Korandy mladšího]
 - štítek se signaturou [Karlova kolej pražské univerzity?]
- fol. 1r
 - dobový obsah rukopisu [rukou Václava Korandy mladšího]
 - razítko Universitní knihovny v Praze

Shrnutí: cesta knihy

- pergamen a papír → písař → iluminátor → vazba → čtenář a vlastník
- každý krok zanechává stopy – proto umíme knihy datovat a lokalizovat
- proměny písma: od karoliny k humanistickému písmu

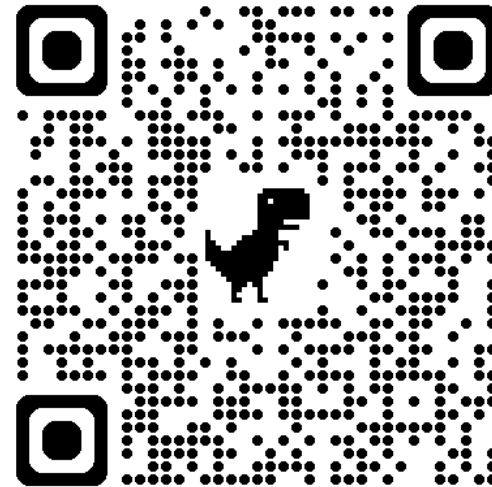
Exit ticket

Než odejdete, napište na lísteček:

1. Jednu věc, která vás dnes překvapila.
2. Jeden pojem, který vám zůstal nejasný.

Materiály k hodině v Moodle

- Výzdoba rukopisů: terminologie
- K dalšímu studiu

Děkuji vám za pozornost